

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

(5)

**FİNANSAL LİBERALİZASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN
SEKTÖREL YAPISINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER***

*CHANGES IN THE SECTORAL STRUCTURE OF TURKEY
DURING THE FINANCIAL LIBERALIZATION PROCESS*

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
c_kilic2006@hotmail.com

*Asst. Prof. Dr. Cüneyt KILIÇ
Çanakkale Onsekiz Mart University
Faculty of Economics and Administrative Sciences Biga
Department of Economics*

Makaleyi çevrimiçi görüntülemek için QR kodu okutunuz.
Scan QR Code to see this article online

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Cüneyt KILIÇ tarafından hazırlanan doktora tezinden kısmi bir uyarılma ile hazırlanmıştır.

ÖZET

Dünyada 1970’li yıllardan önce birçok ülkede finansal piyasalar, faiz oranları, döviz kurları ve sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerle finansal baskı altında tutulmuştur. 1970’li yılların başından itibaren finansal sistemin zayıflaması, tasarruf ve yatırım yetersizliği, Bretton Woods Sistemi’nin yıkılması, bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların politikalarında meydana gelen değişimle birlikte, finansal baskı politikaları terk edilerek yerini finansal liberalizasyon politikalarına bırakmaya başlamıştır. Uygulamaya konulan bu finansal liberalizasyon politikaları ülkelerin ekonomik yapılarını etkileyerek ülkelerin sektörel yapısında önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı, öncelikle finansal liberalizasyon ve sektörel yapı değişiminin kavramsal ve teorik çerçevesini incelemek ve daha sonra Türkiye’de finansal liberalizasyon sürecinde uygulamaya konulan politikaları ve bu süreçte Türkiye’nin sektörel yapısında meydana gelen değişimleri analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Finansal liberalizasyon, sektörel yapı değişimi, Türkiye Ekonomisi.

Jel Kodları: G18, G28, O10, E20.

ABSTRACT

Financial markets in most countries around the world were pressed financially by implementing controls over interest rates, currency rates and capital flows before the 1970s. A new era began in the 1970s due to weakening of financial system, inefficiency of savings and investments, failure of Bretton Woods System, advancements in information and communication systems, and changes of policies of international bodies such as the International Monetary Fund and the World Bank. Financial repression policies

were abandoned and financial liberalization policies emerged in this period. These implemented financial liberalization policies have caused significant changes in the sectoral structures of countries by influencing their economic structures. Starting from this point, the aims of the study are to examine conceptual and theoretical grounds of financial liberalization and sectoral change and then to analyze implemented policies in Turkey during the financial liberalization process and the changes occurred in Turkey's sectoral structure during this process.

Keywords: Financial liberalization, sectoral structure change, Turkish Economy.

Jel Codes: G18, G28, O10, E20.

1. GİRİŞ

1970'li yılların başına kadar finansal piyasalar, devletlerin faiz oranları, döviz kuru, sermaye piyasası ve sermaye akışı üzerindeki düzenleme ve denetimleriyle finansal baskı altında tutulmuştur. Bu finansal baskı, 1970'li yılların başlarına gelindiğinde finansal sistemin zayıflamasına, tasarruf ve yatırım yetersizliğine neden olmuş ve Bretton Woods Sistemi'nin yıkılması ve Petrol Krizi'yle birlikte yerini finansal liberalizasyona bırakmıştır.

Uygulamaya konulan finansal liberalizasyon politikalarının temel amacı finansal baskılar sonucunda zayıflayan finans sistemini tekrar güçlendirmek, pozitif reel faiz yoluyla tasarrufları arttırmak ve artan tasarrufların daha üretken yatırımlarda kullanılmasını sağlamak ve bu yolla da ekonomik büyümeyi arttırmaktır.

1970'li yılların ortalarından itibaren bu amaçlara ulaşmak için uygulanmaya başlanan finansal liberalizasyon politikaları, uluslararası bazı kuruluşların uyguladıkları politikalarda meydana gelen değişimin ve özellikle 1980 sonrası bilgisayar ve telekomünikasyon alanında

yaşanan teknolojik gelişmelerin de etkisiyle çok kısa bir sürede dünya geneline yayılmıştır.

Kısa sürede bütün dünya geneline yayılan bu politikaların ilk sonuçları kendisini çok kısa sürede göstermiş ve çeşitli tartışmalara zemin hazırlamıştır. Birçok iktisatçı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyon politikalarının belirlenen amaçlara ulaşmada yetersiz kaldığı, uygulama sonuçlarının hayal kırıklığı yarattığı ve beklentileri karşılamada başarısız olduğu görüşünü savunmaktadır. Finansal liberalizasyon politikaları ülkelerin finans sermayesinin büyümesini sağlayarak ve bu ülkelerde yaşanan finansal krizler reel sektörü olumsuz yönde etkileyerek, istikrarlı bir büyüme sürecinin gerçekleşmesini engellemektedir.

Finansal liberalizasyon istikrarsız bir büyüme sürecine neden olmasının yanı sıra büyümenin bileşenleri olan sektörleri de değişik şekillerde etkileyerek, ülkelerin sektörel yapılarında değişimlere neden olmaktadır. Finansal liberalizasyon bazı sektörleri olumlu yönde etkileyerek sektörlerin GSYH içindeki payını arttırırken, bazı sektörleri olumsuz yönde etkileyerek sektörlerin GSYH içindeki payını azaltmaktadır. Sektörel yapıda meydana gelen bu değişim, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Türkiye’de finansal liberalizasyon politikaları, 24 Ocak 1980’de alınan kararlarla birlikte uygulanmaya başlanmıştır. Bu kararlardan önce finansal piyasalar devletin düzenleyici ve denetleyici rolünün ağırlıklı olduğu finansal baskı politikaları ile yönetilmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte 1989 yılına kadar faiz oranları, döviz kuru, finansal piyasalar ve bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan düzenlemelerle iç finansal liberalizasyon sağlanmış, 1989’da da sermaye hareketlerine yönelik olarak yapılan düzenlemelerle dış finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’nin bu finansal liberalizasyon sürecinde sektörel yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Uygulanan finansal liberalizasyon politikaları bazı sektörleri olumlu yönde etkileyerek

GSYH'dan daha fazla pay almasına yardımcı olmuş, bazı sektörleri ise olumsuz yönde etkileyerek GSYH içindeki paylarını küçültmüştür.

2. FİNANSAL LIBERALİZASYONUN VE SEKTÖREL YAPI DEĞİŞİMİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

2.1. Finansal Liberalizasyon Kavramı

Regülasyona dayanan finansal yapı, 1970'li yılların başlarına gelindiğinde, dalgalı döviz kuru sistemine geçiş, faiz hadlerinin yükselmesi, dış ticaretin finansmanın önem kazanması ve kur riskine karşı korunmak amacıyla geliştirilen futures, options ve swap işlemleri gibi finansal araçlarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak aksamaya başlamıştır. Bu aksaklıklara bağlı olarak regülasyonun yoğun olduğu ülkelerde, finansal kesimin rekabet gücü azalmış ve finans kesimi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik olarak lobi faaliyetlerine başlanmıştır. Böyle bir ortamda ortaya çıkan ve gelişen “finansal liberalizasyon ya da finansal serbestlik” kavramı 1970'lerin ikinci yarısı ve 1980'lerde hız kazanarak günümüze kadar gelmiş (Ongun, 1993: 39) ve bu süreçte literatürde farklı kişiler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır.

Williamson ve Mahar'a (2002) göre finansal liberalizasyon kavramı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmıştır. Dar anlamda, kredi ve mevduat faiz oranları üzerindeki kontrollerin kaldırılması olarak tanımlanan finansal liberalizasyon, geniş anlamı ile farklı nitelikteki kurumların faaliyetlerini ayıran sınırlamaların, döviz kontrollerinin azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması, yabancı kuruluşların ulusal finansal sisteme girişlerindeki engellerin azaltılması, ulusal firmaların yabancı finansal piyasalara girmesine izin verilmesi ve finansal kazançlar üzerindeki yüksek oranlı vergilerin azaltılması olarak tanımlanmaktadır (Williamson ve Mahar, 2002: 9).

Kaminsky ve Schmukler'e (2003) göre finansal liberalizasyon, bir ülkenin hisse senedi piyasalarının, hisse senedi piyasası dışında

yerli finansal piyasalarının ve sermaye hareketlerinin üzerindeki bütün engellerin kaldırılarak serbestleşmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kaminsky ve Schmukler, 2003: 2).

Stablings ve Studart'a (2006) göre finansal liberalizasyon, devletin kısmi ya da tam olarak ülke içi finansal ortamda uyguladığı sınırlandırmaların ortadan kaldırılarak, ekonomik aktiviteleri gerçekleştiren tarafların finansal işlemleri sırasında hacim, fiyat ve zamanlama açısından kendi kararlarını verebilmelerine imkan tanınmasıdır (Stablings ve Studart, 2006: 23).

Finansal liberalizasyon kavramını açıklamaya yönelik olarak yapılan tanımlar ortak bir çatı altında toplandığında kavram en genel ifade ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla bankacılık ve finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli ölçüde azalttığı deregülasyon uygulamaları ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak tanımlanmaktadır (Durusoy, 2000: 16–17).

Finansal liberalizasyon kavramı kapsamı bakımından, iç piyasaların liberalizasyonu “iç finansal liberalizasyon” ve dış piyasaların liberalizasyonu “dış finansal liberalizasyon” (Mishkin, 2006: 53) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İç finansal liberalizasyon, ülke içinde finansal daralmaya yol açan kontrollerin ve kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik ilk adım olarak nominal faiz oranlarının hükümet tarafından değil, bankalarca tespit edilmesiyle faiz oranlarının arz ve talebe göre para piyasasında belirlenmesidir (Arouri, Jawadi ve Nguyen, 2010: 31). İç finansal liberalizasyon faiz oranları üzerindeki kontrollerin kaldırılması veya azaltılması yanında devletin kamu bankalarının özelleştirilmesi, devletin finansal aracılık faaliyetlerinden çekilmesi, firmalar ve yatırımcıların finans piyasalarına girişinin kolaylaştırılması, finansal birimlerin üstlendiği yatırımlar üzerindeki kontrollerin azaltılması, firma ve finansal birimlerin fonlara ulaşmasını sağlayan kaynak ve araçların genişletilmesi ve sistem içerisinde kullanılan finansal

araçların çeşitliliğini yöneten kuralların serbestleştirilmesi uygulamalarının tamamını ya da bir kısmını içermektedir (Ghosh, 2005: 2).

Dış finansal liberalizasyon, ülkede yaşayan yerleşiklerin yabancı para cinsinden varlık elde etme ve borç yükümlülüğüne girmelerini, yerleşik olmayanların ise ulusal finansal sistemde faaliyette bulunmalarını kolaylaştıran politikalardan oluşmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle dış finansal liberalizasyon, yerleşiklere yurtdışı piyasalara sermaye transferi yapma ve yurtdışında finansal varlık elde etme, özel şirketlere uluslararası piyasalardan borçlanma, yerleşiklere yabancı para cinsinden finansal işlem yapma ve yerleşik olmayanlara ulusal piyasalarda yatırım yapma imkanı veren uygulamaları kapsamaktadır (Esen, 2000: 5).

Dış finansal liberalizasyonun en önemli unsurunu doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişlerinin yanında, kısa vadeli spekülatif sermaye ve portföy yatırımları girişlerinin de serbest bırakılması oluşturmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 217). Dış finansal liberalizasyon içinde yabancı sermaye yatırımlarının sahip olduğu bu önem kavramın genelde sadece sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Ancak dış finansal liberalizasyon sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin yanında ülkede yaşayan yerleşiklerin yabancı paralar cinsinden tüm işlemleri yapabilmelerine de olanak sağlayan daha geniş kapsamlı bir kavramdır (Saygılı, 2001: 169).

2.2. Finansal Liberalizasyonun Teorik Çerçevesi

Finansal liberalizasyona ilişkin literatüre bakıldığında konuyla ilgili olarak belli başlı dört teorik yaklaşımın mevcut olduğu görülmektedir. Bu teorik yaklaşımları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Neo-Klasik Yaklaşım (McKinnon-Shaw Hipotezi),
- Yapısalcı Yaklaşım,

- Yeni-Keynesyen Yaklaşım ve
- Post-Keynesyen Yaklaşım'dır.

2.2.1. Neo-Klasik Yaklaşım (McKinnon-Shaw Hipotezi)

Finansal küreselleşmenin ortaya çıkışında önemli bir itici güç olan finansal liberalizasyon kavramının teorik bir çerçeve kazanmasında 1980'lere egemen olan Neo-Klasik Yaklaşım'ın rolü büyüktür (Durusoy, 2000: 18).

Finansal liberalizasyon kavramı Neo-Klasik Yaklaşım adı altında teorik olarak ilk kez Stanford Okulu'nun tanınmış iktisatçılarından Ronald McKinnon (1973) ve Edward Shaw'ın (1973) birbirinden bağımsız ve eşzamanlı olarak yayınlanan çalışmalarında ele alınmaktadır. İki yayın bir arada değerlendirildiğinde çalışmalarda öne sürülen yaklaşımlar McKinnon-Shaw Hipotezi ya da finansal liberalizasyon kuramı olarak ifade edilmektedir. Bu kuram aynı zamanda Neo-Klasik Finans Teorisi'nin Gelişmekte Olan Ülkelere (GOÜ) uyarlanmış şekli olarak da kabul edilmektedir (Williamson ve Mahar, 2002: 8).

McKinnon (1973)-Shaw (1973) Hipotezi'nin temelini "finansal baskı (financial repression)" kavramı oluşturmaktadır. Finansal baskı, faiz oranlarının, kamu otoritelerinin uyguladığı baskılayıcı politikalar sonucunda çok düşük ya da negatif reel faiz oranları seviyesinde belirlenmesidir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998: 4).

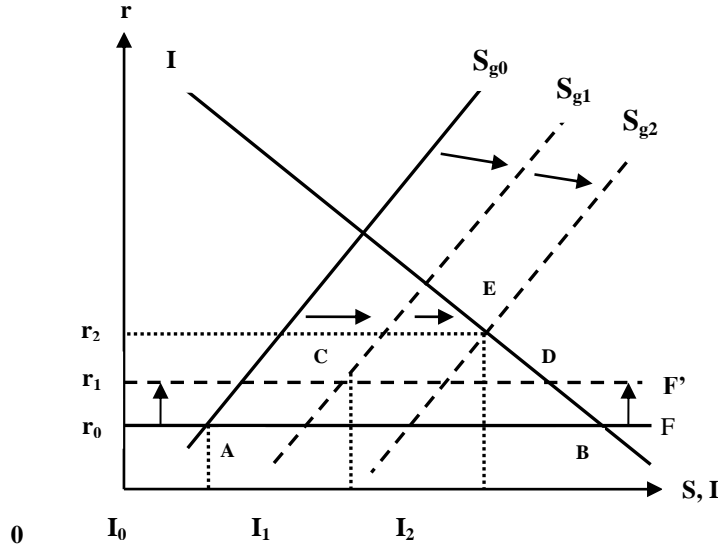
McKinnon (1973) ve Shaw'ın (1973) modellerinde farklılıklar olmasına karşın her ikisi de esas olarak baskılayıcı finansal politikaların büyümeyi engelleyici birçok etkisinin olduğunu öne sürmektedir. Bu baskılayıcı finansal politikaların büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmasının üç önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi, negatif veya düşük reel faiz oranları insanların cari tüketimlerini arttırarak tasarruflarını finansal varlıklar yerine gerçek varlıklarda tutmaya yönlendirmektedir. Zira gerçek varlıklar enflasyona karşı daha güvenli bir koruma sağlamaktadır. Sonuç olarak

finans sektörü yetersiz kalmakta bu da ekonominin parasallaşmasını ve alım satım etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. İkincisi, negatif veya düşük reel faiz oranları yatırıma dönüşebilir fonlara fazladan talep yaratmakta, bunun sonucunda da kredi tayinlaması² ve rant kollama problemleri ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak düşük faiz oranları faydasız yatırımlara yol açmakta ve yatırımcıları ülkelerinin faktör yapısına uygun olmayan sermaye yoğun yatırımlara yönlendirmektedir (Ayadi ve Hyman, 2006: 559).

McKinnon (1973)-Shaw (1973) Hipotezi'ne göre, GOÜ'lerde finansal piyasalar kamu otoriteleri tarafından baskı altında tutulmakta ve faiz oranları idari nitelikteki kararlarla piyasada oluşacak olan düzeyin altında tutularak bir takım kredi tayinlamasına gidilmektedir. GOÜ'lerde kalkınmayı sınırlayan temel faktör, karlı yatırım alanlarının olmaması değil, tasarrufların ve yatırılabılır fonların yetersizliğidir. Bu duruma neden olan finansal baskı, nominal faiz oranına piyasada oluşacak denge faiz oranının altında bir tavan belirlenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir uygulamaya gidilmesine ülkede yer alan oligopolistik yapıdaki finansal kuruluşlar büyük ölçüde neden olmaktadır. Nominal faiz oranlarına getirilen tavanlar, bazı ülkelerde önemli ölçüde düşük ve hatta negatif reel faiz oranlarının oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle yüksek enflasyonist koşulların yaşandığı bu ülkelerde, mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki bu marj oldukça genişlemiş ve baskı altındaki faiz oranları, tasarrufların azalmasına neden olurken, bu durum da yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır (Öçal ve Çolak, 1999: 273).

² **Kredi Tayinlaması (Credit Rationing):** Bankaların, geri ödeyememe riskini göz önüne alarak, müşterilerine cari faiz oranından daha fazla kredi kullanmak istemelerine rağmen belirli bir kredi limiti tayin etmesidir. Başka bir ifade ile ise kredi piyasasında fon talebinin fon arzını aşması, yani ödünç almak isteyenlerin cari faiz oranından istedikleri kadar ödünç alamamaları durumudur.

Şekil 1. McKinnon-Shaw Hipotezi (Finansal Baskı)

Kaynak: (Springler, 2009: 4)

McKinnon-Shaw Hipotezi'nin temelleri ödünç verilebilir fonlar teorisine dayanmaktadır. Bu nedenle hipotezi açıklamak amacıyla çizilen şekil 1'deki tasarruflar (S) ve yatırımlar (I), ödünç verilebilir fonlar teorisinde olduğu gibi sırasıyla reel faiz oranlarının (r) pozitif ve negatif fonksiyonudur. Yani reel faiz oranları arttığında tasarruflar artarken yatırımlar azalmakta, tersi bir durumda ise tasarruflar azalırken yatırımlar artmaktadır. Ekonomide büyüme oranları (g_0), (g_1) ve (g_2) ile ifade edilmekte ve ($g_0 < g_1 < g_2$) olduğu kabul edilmektedir. Bu farklı düzeylerdeki büyümeyi gerçekleştirecek tasarruf miktarları da (S_{g0}), (S_{g1}) ve (S_{g2}) ile ifade edilmektedir. Ülkede uygulanan finansal baskı nedeniyle faiz oranları sabittir. Bu durum reel faiz oranlarının piyasa faiz oranlarının altında gerçekleşmesine neden olmaktadır. F doğrusu, finansal baskıyı temsil etmektedir. Bu baskı faizler üzerinde bir tavana neden olarak, reel faiz oranını piyasa faiz oranının altında, (r_0) gibi bir seviyede

gerçekleştirmektedir. Bu düşük reel faiz oranında yapılan (Sg_0) tasarruf miktarının gerçekleştireceği yatırımlar, (I_0) ile sınırlı kalmaktadır. Finansal baskı sonucu oluşan faiz oranı, kredileri sınırlandırılmıştır. Girişimcilerin bazıları karlı olabilecek yatırımları finanse edememiştir. Bunun sonucunda yatırımların (AB) kadarlık kısmı gerçekleşmemiştir. Bu durum büyüme oranının (g_0) gibi düşük seviyelerde gerçekleşmesine neden olmuştur.

Ekonomide başlangıçtaki finansal baskının hafifletilmesi sonucu (F doğrusunun F' konumuna gelmesi) faiz oranları tavanı (r_0)'dan (r_1)'e yükselmiş, buna bağlı olarak da tasarruflar (Sg_1)'e, yatırımlar da (I_1)'e yükselmiştir. Finansal baskının hafiflemesine bağlı olarak karşılanmamış yatırım talebi, (AB) düzeyinden (CD) düzeyine düşmüştür. Gerçekleşen yatırımlarda meydana gelen bu artışa bağlı olarak da büyüme oranı (g_1)'e yükselmiştir. Uygulanan finansal baskının tamamen kaldırılması reel faiz oranlarının (r_2)'ye yükselmesine neden olurken, bu durumda tasarrufları (Sg_2)'ye yatırımları da (I_2)'ye yükseltmiştir. Bütün yatırımlar gerçekleştirilmiş ve bunun sonucunda da büyüme oranı (g_2)'ye yükselmiştir.

Görüldüğü gibi bu hipoteze göre finansal liberalizasyon nominal faiz oranına, piyasada oluşacak denge faiz oranının altında bir tavan belirlemesi şeklinde ortaya çıkan finansal baskı uygulamasına ve kredi sınırlamasına son vererek, faiz oranlarının kamu otoritesinin idari kararları dışında serbest piyasa mekanizması koşullarında oluştuğu bir süreci ifade etmektedir. GOÜ'lerde finansal liberalizasyon sürecine girilmesiyle, serbest bırakılan faiz oranları yükselerek tasarruf-yatırım dengesini sağlayan önemli bir değişken haline gelecek ve finans kesimi ile piyasalara ilişkin tüm bilgileri taşıyan bir gösterge niteliği olma özelliğine kavuşacaktır.

Faiz oranlarının yükselmesine bağlı olarak tasarruflar artacak, bu da yatırımlara yönelik kullanılabilir fon kaynaklarını arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Diğer bir taraftan tasarrufların artması tüketimi kısıcıcı etki yapacak, bu durum da enflasyonist baskıların azalmasına neden olacaktır. Yine, faiz oranlarının

yükselmesi ile daha önce üretken olmayan yatırımlar artık karlı olmaktan çıkacağı için, tasarruflar daha üretken alanlara yönelecek ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanmış olacaktır (Öçal ve Çolak, 1999: 274). Finansal liberalizasyonla tasarrufların getirisi artacağından; tasarrufların tahsisi düzelecek, bu şekilde sermaye donanımı ile emeğin ikamesi ortadan kalkacak ve gelir dağılımında adalet sağlanacaktır (Shaw, 1973: 121). Yine, finansal liberalizasyon finansal piyasalarda araçların çeşitlenmesine yol açarak finansal derinleşmeyi arttıracak ve finansal sistemin gelişmesine katkı sağlayacaktır (Öçal ve Çolak, 1999: 274).

Mc Kinnon ve Shaw'a göre finansal liberalizasyonun ekonomik büyüme üzerinde sağladığı bu etki, reel faiz oranlarının yükselmesi sonucu tasarruf ve yatırımların artması ile sınırlı değildir. Finansal liberalizasyon, tasarruf ve yatırımları arttırmanın yanında finansal piyasaların daha rekabetçi bir ortamda çalışmasına olanak sağlayarak, ürün çeşitliliğini, hizmet kalitesini ve teknolojik gelişmeyi arttırmaktadır. Ayrıca yasal ve zorunlu karşılık oranlarının düşük bir seviyede tutulmasına olanak sağlayarak fon kaynak maliyetlerini azaltmakta ve bankacılık sektörünün aracılık işlevine etkinlik kazandırmaktadır. Bütün bunların yanı sıra, örgütlenmemiş piyasaların oluşumunu engelleyerek finansal sistemin gelişimine katkı sağlamaktadır (Dinar, 2009: 4).

Neo-Klasik yaklaşımın finansal liberalizasyonu açıklamak amacıyla teoride ortaya attığı varsayımlar (tam istihdam, finansal piyasaların etkin çalışması, bilginin en iyi şekilde kullanılması ve asimetric bilginin olmaması gibi) pratikteki uygulamalardan farklılık göstermektedir. Bunun sonucunda, finansal liberalizasyonun dayanağı olan teorik yaklaşımın bu konudaki değerlendirmelerine bakılmaksızın, uygulamalardan çıkan sonuçların eleştirisiyle, finansal liberalizasyonun etkilerini açıklamaya yönelik Yapısalcı, Yeni-Keynesyen ve Post-Keynesyen olmak üzere yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım Taylor (1983) ve Van Wijnbergen (1983) öncülüğünde McKinnon-Shaw hipotezinin savunduğu finansal liberalizasyonun ekonomik büyümeyi arttıracığı tezine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Arestis, 2005: 11–12). Yapısalcı yaklaşım, GOÜ’lerde ortaya çıkan istikrarsızlıkların nedenini toplumu oluşturan ekonomik, sosyal ve kurumsal yapıda aramaktadır. Ekonomideki arz-talep dengesizliği ve kaynakların hareketsizliği enflasyona neden olmaktadır. Enflasyonun düşürülmesi için ise etkin ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması amaçlanmaktadır. Büyümenin sağlanması için ise ödemeler bilançosundaki cari hesapların liberalizasyonu, vergi ve harcama sistemlerindeki reformlar, emek ve sermaye piyasasının deregülasyonu, mal ve hizmetlerde tekelliliğin kaldırılması, özelleştirme ve yabancı sermaye hesabının deregülasyonu gibi politikaların uygulamaya konulması gerekmektedir. Ayrıca az gelişmiş ve GOÜ’lerde statik ve dinamik etkinliğin sağlanması için geniş, kapsamlı ve esnek devlet müdahalesinin gerekli olduğu savunulmaktadır (Özer, 2006: 24–25).

Yapısalcı yaklaşım, McKinnon-Shaw hipotezinde bulunmayan ve kurumsal olmayan finansal bir piyasayı modele dahil etmiş ve finans piyasası kurumsal ve kurumsal olmayan finans piyasası olmak üzere ikili bir yapıya kavuşmuştur. Bunun yanında bu yaklaşıma göre halkın aktif portföyü kurumsal piyasalarda banka mevduatları, kurumsal olmayan piyasalarda ise firmalara verilen kredi ve altınlardan oluşmaktadır (Başoğlu, Ceylan ve Parasız, 2001: 545).

Yapısalcı yaklaşım, ortaya attığı bu görüşler ve modele dahil ettiği kavramlar çerçevesinde, 1980’ler boyunca finansal liberalizasyonun ekonomik büyümeyi yavaşlattığını ileri sürmüştür. Finansal liberalizasyonun ekonomik büyümeyi engelleyici sonuçları üç noktada ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, finansal liberalizasyonla birlikte kredi faizlerinin artmasıdır. Bu da sermaye ihtiyacını büyük oranda borç olarak karşılayan firmaların kredi faiz giderlerini arttırarak toplam üretim maliyetlerini arttıracaktır. Böyle

bir durumda faiz oranlarındaki önemli bir artış arz şoku niteliğinde olup fiyatları arttıracak, azalan reel ücret ve artan borçlanma maliyeti ise toplam talebi azaltarak üretimin azalmasına yol açacaktır. Bu durum da durgunluğun ve enflasyonun olduğu stagflasyonist bir süreci başlatacaktır. İkincisi, Neo-Klasik yaklaşımda finansal liberalizasyonun başarılı olması, tasarrufların üretken olmayan aktiflerden banka mevduatlarına kaymasına bağlıdır.

Yapısalcılar riskten kaçınan yatırımcıların bu portföy değişimini gerçekleştirmemeleri durumunda, finansal liberalizasyonun yatırımları ve büyümeyi uyarmada başarısız olacağını söylerler. Üçüncüsü, GOÜ'lerin finansal piyasaları ikili bir yapıya sahiptir. Kurumsal kredi piyasası rezerv karşılıkları nedeniyle kurumsal olmayan piyasalar kadar etkin değildir. Artan faizler sonucunda portföyün, kurumsal olmayan sektörün aktifinden, kurumsal kredi piyasasındaki aktiflere yeniden dağıtıldığı varsayılır. Bu noktada finansal liberalizasyon Neo-Klasik teoriyle çelişen iki etkiye sahiptir. Bunlardan birincisi, portföyün kurumsal olmayan sektörden kurumsal sektöre kaymasının ödünç verilebilir fonları azaltmasıdır. İkincisi ise kurumsal olmayan sektörde mevduat tabanının daralması ve bu daralmanın kredi faizleri yükseltmesidir. Ödünç verilebilir fonların azalması ve faizlerin yükselmesi stagflasyonist süreci hızlandıracaktır (Esen, 1998: 25–26).

Yapısalcı Yaklaşım'a göre finansal liberalizasyon sonucunda yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak ekonomik büyüme yavaşlayacaktır. Bu yüzden yapısalcı yaklaşım McKinnon-Shaw tarafından ortaya konan Neo-Klasik yaklaşımın tersine, firmaların finansal baskı altında tutularak faiz oranlarının yükseltilmemesi durumunda, ekonomik büyümenin hızlanacağı görüşünü desteklemektedir (Serieux, 2008: 5).

2.2.3. Yeni-Keynesyen Yaklaşım

Yeni-Keynesyen Yaklaşım, McKinnon-Shaw Hipotezi'nin aksine finansal liberalizasyon politikalarının, tasarruf ve yatırımları

azaltarak büyümeyi yavaşlatacağını savunmaktadır. Bunu da McKinnon-Shaw Hipotezi'nin varsayımlarına yönelttiği eleştirel yaklaşımla açıklamaya çalışmaktadır. McKinnon-Shaw Hipotezi, finansal liberalizasyonu tam istihdam varsayımına dayalı ödünç verilebilir fonlar teorisi ile savunurken, Yeni-Keynesyen Yaklaşım ekonominin her zaman tam istihdam seviyesinde olmadığını, eksik istihdam ve açık işsizliğin de var olabileceğini savunmaktadır. Buna bağlı olarak da eksik istihdam durumunda olan bir ekonomide, ödünç verilebilir fonlar teorisi geçerli olamayacak ve finansal liberalizasyondan beklenen pozitif etki sağlanamayacaktır (Atamtürk, 2007: 78).

McKinnon-Shaw Hipotezi, finansal piyasaların etkin çalıştığı, bilginin en iyi şekilde kullanıldığı ve asimetric bilginin olmadığı varsayımına dayanmaktadır (İnsel ve Sungur, 2003: 4). Yeni-Keynesyen Yaklaşım, McKinnon-Shaw Hipotezi'nin bu varsayımını da ciddi bir şekilde eleştirmektedir. Yeni-Keynesyen Yaklaşım'a göre finansal piyasalarda yapılan işlemlerde bilgi akışından doğan aksaklıklardan dolayı, asimetric bilgi sorunu ortaya çıkmaktadır. Asimetric bilgi sorunu, finansal liberalizasyon ile faiz oranları yükseldiğinde kredi verenlerin daha az bilgiye sahip olması nedeniyle, gittikçe daha yüksek riskli, getirisi düşük projelere kredi sağlayarak daha fazla riske girmelerine neden olmaktadır. GOÜ'lerde, bilgi akışının düşük, finansal yatırım araçlarının ve kurumlarının gelişmemiş olması, asimetric bilgi sorununa daha da fazla önem kazandırmaktadır. Bu nedenle GOÜ'lerde kredi verenler, asimetric bilgi nedeniyle yanlış bir seçim yapmamak amacıyla kredi tayinlemesine gitmektedir (Özer, 2006: 21).

Asimetric bilgi nedeniyle finansal sistem, tasarruf-yatırım sürecinde etkin bir aracı rolü üstlenememektedir. Yatırımlara yönelik borç verilebilir fonlar potansiyel seviyesinden daha düşük seviyelerde gerçekleşmekte ve kaynak dağılımı bozulmaktadır (Stuart, 1995: 15).

Özetle Yeni-Keynesyen Yaklaşım, piyasada eksik istihdam ve asimetric bilginin varlığından dolayı, McKinnon-Shaw'ın finansal

liberalizasyonun tasarruf ve yatırımları arttırarak büyümeyi hızlandıracağı hipotezine karşı çıkararak, finansal liberalizasyonun tasarruflar ve yatırımları azaltarak büyümeyi yavaşlatacağı görüşünü savunmaktadır.

2.2.4. Post-Keynesyen Yaklaşım

Post-Keynesyen görüşler ilk defa Nicholas Kaldor tarafından ortaya atılmıştır (Özer, 2006: 23). Yeni-Keynesyen ve Post-Keynesyen yaklaşımların her ikisinin teorik temelinde Keynes olmasına rağmen birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Aralarındaki en önemli fark kendisini beklentilerin oluşumunda göstermektedir. Post-Keynesyen Yaklaşım'a göre, finansal piyasaların arz ve talep cephesinde yer alan birimlerin beklentileri içseldir. Beklentilerin içsellliği yatırım projelerinin şimdiki ve gelecekteki getiri risklerinin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda rasyonel iktisadi birimlerin kararları sağduyularından etkilenir. Beklentilerin uyardığı ya da rekabetin zorladığı baskılar soncunda yüksek getiri ve yüksek risk taşıyan yatırımlar daha rasyonel gözükerek tercih edilebilir (Esen, 1998: 27).

Post-Keynesyen Yaklaşım finansal piyasaların özellikle eğilimli olduğu, ulusal ve uluslararası düzeydeki makroekonomik koordinasyon başarısızlıkları ve spekülasyon sonucu oluşacak olan doğal bir belirsizlik ortamıyla çok yakından ilgilenmektedir (Singh, 2002: 8). Finansal liberalizasyon politikalarının uygulandığı spekülasyonlar sonucu oluşan bu belirsizlik ortamında beklentileri değişen yatırımcılar, düşük getiri ve düşük risk taşıyan yatırım projelerini tercih etmek yerine, yüksek getiri ve yüksek risk taşıyan yatırım projelerini tercih edeceklerdir. Bu durum da ortalama kalitesi düşük, yapısı istikrarsız bir yatırım ortamının oluşmasına zemin hazırlayacaktır (Atamtürk, 2007: 78–79). Sonuç olarak Post-Keynesyen Yaklaşım'a göre, finansal liberalizasyon politikalarının uygulandığı spekülatif bir ortamda beklentilerin bu yönde gelişmesi,

finansal sistemi daha kırılgan bir yapıya kavuşturarak krizlere karşı daha savunmasız bir hale getirmektedir.

2.3. Sektörel Yapı Değişimi Kavramı

Tarihsel süreç içerisinde teknolojik gelişmeler ve ekonomi politikalarında meydana gelen değişimler, ekonominin bütününe oluşturan sektörlerin yapısında ve ekonomi içindeki nispi önemlerinde önemli değişiklikler meydana getirmektedir. Bu noktadan hareketle sektörel yapı değişimi kavramı, en genel ifade ile ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte, üretim faktörleri arasındaki ilişkilerin değişmesi ya da temelde yaratılan Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin sektörel bileşiminin değişmesi olarak tanımlanmaktadır. Tanımın daha iyi anlaşılabilmesi açısından, teknolojik gelişme ve sanayileşme ile birlikte GSMH içinde tarıma dayalı sektörlerin paylarının azalması, buna karşılık sanayi kesiminin payının yükselmesi ve ekonomik gelişmenin ileri safhalarında hizmetler kesiminin payının artması örnek olarak gösterilebilir (Tatoğlu, 2004: 268).

Sektörel yapıda meydana gelen bu değişim Machlup'a (1991: 75–80) göre süreklilik arz eden bir durumu ifade ederken, Ishikawa'ya (1987: 523) göre kalıcı bir değişimi temsil etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde bir ekonomide meydana gelen bu sektörel yapı değişimi, istihdamın sektörler arasındaki dağılımı, göç, kentleşme, gelir dağılımı, ihracat ve ithalatın yapısı, rekabet düzeyi, ülkenin gelişmişlik düzeyi ve gelecekteki yatırımların dağılımı gibi sosyo-ekonomik faktörler üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

2.4. Sektörel Yapı Değişiminin Teorik Çerçevesi

Sektörlerin tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri değişim ilk defa Yeni Zelanda'lı Allen G. B. Fisher ve Avustralya'lı Colin Clark tarafından "Clark-Fisher Hipotezi" ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu hipoteze göre bir ülkenin ekonomik yapısı tarım (birincil), sanayi (ikincil) ve hizmetler (üçüncül) olmak üzere üç sektöründen

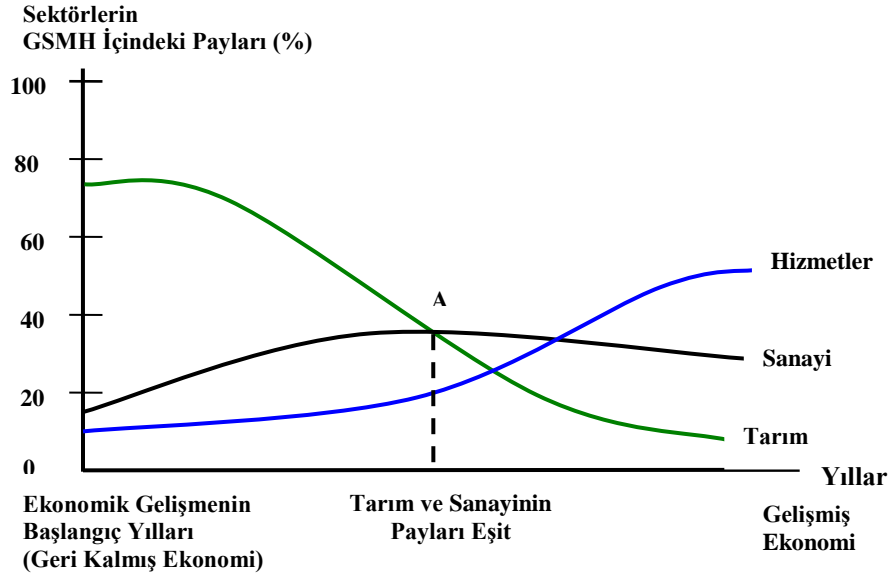
oluşmaktadır (Lynch, 1979: 85 ve Madison, 2004: 20). Bu hipotez, ekonomilerin gelişme sürecinde belli aşamalardan geçeceğini ileri sürmektedir. Ekonomi düşük gelir seviyesinde iken belirgin olarak tarımsal özellikler taşımaktadır. Teknolojik gelişme ve uzmanlaşmaya bağlı olarak artan tarımsal verimlilik sayesinde gelir arttıkça, hem tarımsal üretimde hem de tarımsal emekte bir fazlalık oluşacaktır. Bu fazlalık zamanla sanayiye hareket edecek ve en geniş istihdam sanayi sektöründe olacaktır.

Tarım sektöründe yaşanan bu gelişim süreci zamanla sanayi sektöründe de yaşanacak, teknolojik gelişme ve uzmanlaşma, yüksek verimliliği beraberinde getirecek ve bu kişi başına geliri daha da arttıracak, bunun sonucunda emek de hizmetler sektörüne doğru hareket edecektir (Spohrer ve Maglio, 2008: 239–240). Başka bir ifade ile ekonomide birinci sektördeki istihdam artışı ikinci sektöre, ikinci sektördeki istihdam artışı ise üçüncü sektöre aşamalı olarak hareket edecektir. Böyle bir durum sonucunda tarım sektöründe istihdam edilenler, sanayi sektöründekilere nazaran; daha sonra da sanayi sektöründe istihdam edilenler, hizmetler sektöründekilere nazaran azalma eğilimine girecek ve ekonominin sektörel yapısı değişim geçirecektir (Clark, 1957: 493–495).

Bir ekonominin zaman sürecinde geri kalmış ekonomi konumundan gelişmiş ekonomi konumuna geçiş yaparken, sektörel yapısında meydana gelen bu değişimi grafik 1 yardımıyla incelemek mümkündür.

Grafik 1. Üç Sektör Teorisi: Ekonomik Kalkınma İle Birlikte Sektörlerin Göreceli Paylarının Seyri

Kaynak: (Dinler, 2008: 11).

Grafik 1 incelendiğinde her ekonominin ekonomik gelişmesinin başlangıç döneminde tarım sektörünün GSMH'den en fazla pay alan sektör olduğu, onu sanayi ve hizmetler sektörünün takip ettiği görülmektedir. Ekonomik gelişme süreciyle birlikte tarım sektörünün GSMH içindeki payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı artmakta, hatta ekonomik gelişmenin ileri safhalarında sanayi sektöründe sağlanan yüksek verimlilik nedeniyle, sanayi sektörünün payında, hizmet sektörünün payı lehine bir azalma dahi yaşanmaktadır.

Ekonomik gelişmeyle tarım, sanayi ve hizmetler sektörü arasında yaşanan bu değişimin yanında, sanayi sektörünün kendi içinde de bir yapısal dönüşüm yaşanmaktadır. Sanayi sektörü içinde imalat sanayi alt kolu, tüketim, ara ve yatırım malı alt sektörlerinden

oluşur. Talebin gelir esnekliğine bağlı olarak, gelişmenin ilk safhalarında imalat sanayi tüketim malları sanayi ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Gelişme ile birlikte tüketim mallarının payı azalırken, ara ve yatırım mallarının payları artış gösterir. (Berber, 2006: 10).

Fisher-Clark Hipotezi, Harvey S. Perloff ve diğerleri (1960) ve Harry Richardson (1969) gibi yazarlar tarafından bir çok noktada sahip olduğu eksikliklerden dolayı eleştirilmesine rağmen, aynı zamanda ekonomik kalkınma sürecinde sektörler arasındaki ilişkiyi, sektörel yapı değişimini (Lynch, 1979: 85–86 ve Çatalbaş, 2008: 209) ve işgücünün faaliyet büyüklüğünü dikkate alarak ekonomilerin sınıflandırılmasına imkan sağladığından kendinden sonrakilere yol gösterici olmuştur.

Fisher-Clark Hipotezi ilerleyen yıllarda Simon Kuznets'in (1966) Modern Ekonomik Büyüme Modeli'nin odak noktasını oluşturmuştur. Kuznets (1968), Clark'ın sektörel yapı değişiminin sınırlarını genişletmiş (Syrquin, 2008: 48–50), “Ekonomik Büyüme Teorisine Doğru” adlı çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer ülkelerde üretim yapısında uzun dönemde meydana gelen değişimlerle ilgili bazı bulgulara ulaşmıştır. Kuznets'e göre, istihdam ekonomik büyüme hızlandıkça öncelikle tarımdan, tarım dışı sektörler olan madencilik ve imalat sanayine, ekonomik büyümenin ilerleyen safhalarında ise ulaşım, iletişim, ticaret, özel ve kamu hizmetleri gibi hizmet endüstrilerine kaymaktadır (Kenessey, 1987: 362). Kuznets tarafından genişletilen sektörel yapı değişiminin sınırları Fitzsimmons ve Fitzsimmons (2006) tarafından tablo 1 de görüldüğü gibi daha da genişletilmiştir.

Tablo 1. Ekonomik Faaliyet Aşamaları

BİRİNCİ AŞAMA <ul style="list-style-type: none">➤ Tarım➤ Madencilik➤ Balıkçılık➤ Ormancılık	DÖRDÜNCÜ AŞAMA <ul style="list-style-type: none">➤ Taşımacılık➤ Perakendecilik➤ İletişim➤ Finans ve Sigorta➤ Gayrimenkul➤ Yönetim
İKİNCİ AŞAMA <ul style="list-style-type: none">➤ İmalat➤ İşleme	BEŞİNCİ AŞAMA <ul style="list-style-type: none">➤ Sağlık➤ Eğitim➤ Ar-Ge➤ Eğlence➤ Sanatlar
ÜÇÜNCÜ AŞAMA (İç Hizmetler) <ul style="list-style-type: none">➤ Lokantalar ve Oteller➤ Berber ve Güzellik Salonları➤ Yıkama ve Kuru Temizleme➤ Bakım ve Tamirat	

Kaynak: (Fitzsimmons ve Fitzsimmons, 2006: 6).

Tablo 1 incelendiğinde bir ekonominin sektörel yapı değişiminde beş aşamalı bir sürecin var olduğu görülmektedir. Bu aşamalardan birincisi tarımı, ikincisi sanayiye, üçüncüsü hizmetler sektörünü temsil ederken dördüncü ve beşinci aşama ise hizmetler sektörünün daha ileriki aşamalarını temsil etmektedir. Ortaya atılan bu sektörel yapı değişimi aşamaları Clark-Fisher Hipotezi'ni ve Kuznets'in bulgularını da desteklemektedir.

Toplumlar sosyal ve ekonomik bakımından geliştikçe sektörel yapı da değişmekte, yani bir aşamadan diğer bir aşamaya geçilmektedir. Birinci aşamada olan bir ekonominin zamanla tarım toplumundan öncelikle sanayi ve daha sonra hizmetler toplumuna geçişini sağlayan bazı sosyo-ekonomik faktörler vardır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir (Şahin, 2007: 284–285);

➤ Tarım ürünlerinin gelir esnekliği düşük olduğundan toplumda kişi başına gelir seviyesi yükseldikçe tarımsal ürünlere talep, gelir artışı oranında yükselmez. Diğer şartlar veri iken, uzun dönemde tarımsal ürünlere talep daha yavaş artar, tarımsal ürün fiyatları daha yavaş yükselir ve iç ticaret hadleri tarım sektörü aleyhine gelişir. Bunun sonucunda tarım sektörü daha az kaynak kullanır ve sermaye, işgücü ve hatta toprak tarımdan tarım dışı sektörlerin kullanımına kayar.

➤ Tarım sektöründe yeni teknolojilerin uygulama kabiliyeti düşük ve teknoloji yenileme zaman aralığı uzun olduğundan, teknolojik gelişme yavaştır. Bu durum ekonomi gelişirken tarım sektörünün önemini kaybetmesine neden olur.

➤ Tarımsal faaliyetler ve üretim üzerinde iklim şartlarının etkisi fazladır. Bu durum tarım sektöründe belirsizliği ve riski arttırmakta, bu belirsizlik üretimde dalgalanmalara neden olmakta, üretim planlamasını ve ürünü değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle tarım sektörü serbest piyasa şartlarında diğer sektörler ile kaynak kullanımı bakımından rekabete girememekte ve tarım sektöründe çalışanlar daha yüksek ücret ile öteki sektörlerle transfer olmaktadır.

➤ Tarım sektörü yapısı gereği sermaye şirketlerinin gelişmesi için diğer sektörler kadar elverişli değildir. Piyasa şartlarının bu sektör aleyhine işlemesi, iç

ticaret hadlerinin de aleyhe gelişmesine ve tarımın giderek ekonomideki ağırlığını yitirmesine neden olmaktadır.

➤ Ekonomik gelişme kendisini besleyen bir süreçtir ve bu süreç bizzat tarım sektörünün ağırlığının azalmasına neden olan etkenleri bünyesinde taşır. Ekonomi gelişirken sermaye faktörü emek faktöründen daha hızlı büyür. Üretim faktörleri yapısındaki değişmeye paralel olarak ülke, emek yoğun malların üretiminden sermaye yoğun malların üretimine geçiş yapar ve daha fazla sermaye yoğun teknolojiler kullanılır. Sermaye yoğun teknolojiler için sanayi ve hizmet sektörlerinde daha fazla imkan mevcut olduğundan, tarımda kaynak kullanımı mutlak olarak artsa da görece olarak azalış gösterir.

➤ Sanayileşme, ekonomik gelişme ile özdeş kabul edilmektedir. Hızlı gelişme arzusu ekonomiye yön verenleri, sınai faaliyetleri daha fazla desteklemeye ve sanayi sektöründe daha fazla kaynak tahsis etmeye sevk eder.

Bu nedenlerden dolayı zaman içerisinde tarımsal hasıla mutlak olarak büyüse de, tarım sektörü çeşitli açılardan önemini yitirmekte ve tarımsal hasılanın GSMH'daki payı azalmaktadır. Çünkü tarım sektöründe kullanılan üretim faktörleri diğer sektörlerle kaymakta, bu da diğer sektörlerdeki büyüme hızının tarım sektöründeki büyüme hızından daha fazla gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Tarım sektörünün önemini yitirmesine ve öncelikle sanayi daha sonra da hizmetler sektörünün gelişimine katkı sağlayan bu nedenlerin yanında, son yıllarda sanayi sektöründen hizmetler sektörüne geçişi hızlandıran bazı önemli sosyo-ekonomik faktörler de vardır. Bu faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Çakır, Yüksel ve Özdemir, 2005: 232);

➤ Dünya Ticaret Örgütü'nün hizmetlerin uluslararası alana dağılmasındaki etkisi,

- Fikri mülkiyet hakları, yayın hakları, patentler, markalar gibi konulardaki birçok koruyucu önlemin, firmaların ürün ve hizmetlerini uluslararası alanda güvenle sunmalarına olanak sağlaması,
- Genel perspektifte hükümetlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ticari ve finansal liberalizasyona yönelik olarak değişen tutumları,
- Bölgesel ekonomik entegrasyonların mallar ve hizmetlere ilişkin daha büyük pazarlar ve böylelikle daha fazla fırsatlar yaratması,
- Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin insanların ulusal sınırların ötesine daha kolay, hızlı ve ekonomik bir şekilde ulaşmasını sağlaması,
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) uluslararası pazarlarda hizmetlerin pazarlanmasının önündeki engelleri kaldırarak ticaretini kolaylaştırması ve
- Artan zenginlik, boş zaman, daha iyi eğitim düzeyi ve işgücünde artan kadın sayısı gibi birçok faktörün, hizmetler talebini arttırmasıdır.

Yukarıda saymış olduğumuz bu gelişmelere bağlı olarak teorik bazda açıklamaya çalışılan sektörel yapı değişimi kavramı, sanayi sektörü (ikinci aşama) aşamasından hizmetler sektörü (üçüncü aşama) aşamasına geçiş yapmıştır. Bu aşamada hizmetler sektörüne katkı sağlayan faktörlerin zaman içerisinde daha da yoğunluk kazanmasıyla, hizmetler sektörünün devamı olan dördüncü ve beşinci aşamalara geçiş yapılacaktır.

Özetle, bir ekonomi kalkınma çabalarının sonucunda uzun dönemde öncelikle tarımsal özelliklere sahip bir ekonomiden olgun bir sanayi toplumuna gelir. Daha sonra, kişi başına reel gelir artışı sürmekle birlikte, sanayinin göreceli payında bir azalma yaşanır. Bunun nedeni hizmet sektöründeki artışların sanayi sektöründeki artışlardan daha yüksek olmasıdır. Başka bir deyişle, hizmet

kesimindeki hızlı artışlar sanayinin payının düşmesine neden olmaktadır. Bu aşamada ülke, bir “sanayi ötesi toplum” durumuna gelmiş olur (Seyidoğlu, 2009: 523).

Genel olarak bir ekonomide sektörel yapı değişimi Clark-Fisher Hipotezi'nin ortaya koyduğu şekilde “tarım-sanayi-hizmet” sıralamasını takip eder. Bu çerçevede, işgücü hareketliliği öncelikle tarımdan sanayiye, daha sonra da sanayiden hizmetler sektörüne doğru gerçekleşir. Ancak bazı ülkeler “tarım-sanayi-hizmet” sektörlerindeki yapı değişikliği sürecini, bu sıralama dahilinde izleme yerine farklı bileşimlerde takip edebilmektedir. Sektörel yapı değişimine yönelik olarak yapılan çalışmalar, özellikle gelişmiş ülkelerdeki sektörel yapı değişiminin “tarım-sanayi-hizmet” sıralaması şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak bazı GOÜ'lerde sektörel yapı değişiminin sıralaması bu sırayı takip etmemekte, edememektedir. Bunun en önemli nedeni GOÜ'lerin ekonomik yapılarının karakteristik özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Ekinci, 2009: 1).

3. TÜRKİYE'DE FİNANSAL LIBERALİZASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye ekonomisi, Cumhuriyet'in ilanından 1970'li yılların sonlarına kadar 1923–1929 döneminde sınırlı (Parasız, 2004: 8) ve 1950–1953 döneminde kısa süreli liberal politikaların uygulandığı dönemler hariç, yaklaşık 50 yıl boyunca devlet müdahalesinin egemen olduğu (Demirci, 2005: 148) dışa kapalı ve içe dönük ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulandığı bir dönem yaşamıştır (Berksoy, 1994: 18).

Türkiye'de 1980 öncesi dönemde uygulanan bu dışa kapalı ve içe dönük sanayileşme stratejisi sayesinde finansal piyasalar, katı bir denetleme sistemi altında tutulmuştur. Bu denetleme sayesinde bu dönemde mevduat faizlerine tavan konulmuş yani faizlerin üst sınırı devlet denetimi altına alınmış, finansal gelirler ve işlemler büyük oranda vergiye tabi tutulmuştur. Yabancı finansal kurumların yurtiçine girişi engellenmiş, dış finansal operasyonlara ve yabancı aktif tutmaya

sınırlamalar getirilmiştir. Dış ticaret (Oksay, 2000: 2) ve ayarlanabilir sabit döviz kuru uygulaması çerçevesinde kambiyo rejiminin denetimi Hazine, uygulama görevi ise Hazine ve Merkez Bankası (MB) tarafından yürütülerek döviz giriş-çıkışı kontrol altında tutulmuştur (Sever, 2009: 174).

Hükümetin doğrudan doğruya kontrol mekanizmasını finansal piyasalar üzerinde uygulaması sonucu finansal sistemin baskı altında kalması ve finansal sistemin taşıdığı diğer yapısal özellikler, finansal piyasaların gelişimini engelleyerek bazı olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde, 1980 öncesinde ağırlıklı olarak uygulama alanı bulan dışa kapalı ve içe dönük ithal ikameci sanayileşme stratejisi, devletin piyasalar üzerindeki düzenleyici ve denetleyici kontrol mekanizmasını kullanmasına olanak sağlayarak ihracata dayalı büyümeyi engellemiştir. Dışa olan bağımlılık artmış ve finansal piyasalar 1970'li yılların sonlarına kadar baskı altında kalmıştır.

1973 yılında petrol fiyatlarında yaşanan artış ile dış ticaret hadlerinin kötüleşmesi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile katlanılmak zorunda kalınan mali yükün artması, 1977 yılında başlayan ve etkisini üç yıl sürdüren bir ekonomik kriz konjonktürünü beraberinde getirmiştir. Türkiye ekonomisinde 1977 yılında yaşanan iktisadi kriz konjonktürüne karşı (Akalin, 2006: 172) 1978 ve 1979 yıllarında alınan istikrar tedbirlerinin başarısız olması üzerine, kriz ortamının tekrar istikrara kavuşturulması için 24 Ocak 1980 tarihinde 24 Ocak Kararları yürürlüğe konulmuştur. Yürürlüğe konulan bu kararlar, 1980 sonrası finansal sistemin şekillenmesine önemli katkılar sağlamış ve finansal yapı üzerindeki baskıların kırılmasına neden olmuştur. Bu kararlar ile birlikte finansal piyasalarda baskının varolduğu bir dönem kapanırken, finansal piyasaların daha liberal olduğu yeni bir dönem başlamıştır.

24 Ocak 1980 Kararları ile kısa vadede acil olarak dış ödeme güçlüklerine çözüm bulmak, enflasyon hızını düşürerek, fiyat

istikrarını sağlamak ve atıl kapasiteleri harekete geçirerek, büyüme hızını tekrar yükseltmek amaçlanırken; uzun vadede ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak, devletin yerini özel kesimin almasını sağlamak, ekonomide makro ve mikro değişkenlerin belirlenmesinde idari kararların yerine, fiyat mekanizmasının geçerli olmasını sağlamak, geleneksel sanayileşme politikası olan ithal ikameci sanayileşme politikasından vazgeçilerek ihracata dönük sanayileşme politikasına geçmek ve sınai mamul ihracatına dayalı ihracat artışını sağlamak amaçlanmıştır (Şahin, 2007: 193–194).

24 Ocak 1980 Kararları devletin ekonomiye müdahalesini sınırlayan, özel sektörü ön plana çıkararak ve ithal ikameci sanayileşme uygulaması yerine ihracata dayalı sanayileşme modelini benimseyen, Neo-Liberal yaklaşım temeli üzerine hazırlanmış (Öçal, 2005: 142) Ortodoks niteliği ağır basan kararlardır (Karluk, 2006: 63).

Neo-Liberal yaklaşım temeline dayalı olan 24 Ocak 1980 Kararları'nın alınmasıyla başlayan süreç, aynı zamanda Türkiye'de finansal liberalizasyon sürecinin de başlangıcı olmuştur. 24 Ocak Kararları kapsamında; faiz oranları, döviz kurları, finansal piyasalar, sermaye hareketleri ve bankacılık alanında uygulamaya konulan kararlarla birlikte Türkiye ekonomisinde finansal liberalizasyon aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Finansal liberalizasyonu sağlamaya yönelik olarak ilk uygulama 1980 yılında faiz oranlarının üzerindeki denetimlerin kaldırılması ile başlamış, bunu döviz kurlarına, finansal piyasalara ve bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan düzenlemeler takip etmiştir. 1980 sonrası uygulamaya konulan bu düzenlemelerle 1980–1989 döneminde iç finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir. 1989 tarihinde çıkartılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu Hakkındaki 32 Sayılı Karar ile birlikte sermaye hareketlerine yönelik olarak düzenlemeler yapılmıştır. 1989'da sermaye hareketlerine yönelik olarak yapılan düzenlemelerle de dış finansal liberalizasyon sağlanmıştır.

4. FİNANSAL LİBERALİZASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN SEKTÖREL YAPISINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER

1970’li yılların ikinci yarısından itibaren artan makro ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve ekonomiyi tekrar istikrara kavuşturmak amacıyla alınan 1978 ve 1979 istikrar tedbirlerinin başarısız olması, 1980 yılının başında ekonomide yapısal bir değişimin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu değişimi sağlamak amacıyla, 24 Ocak 1980’de alınan istikrar kararları kapsamında uygulamaya konulan dışa açık ihracata dayalı sanayileşme stratejisi, finansal ve ticari liberalizasyonu sağlamaya yönelik ortaya konulan ekonomi politikaları, tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün yapısında önceki dönemlere göre önemli değişimlere neden olmuştur. Sektörel yapıda meydana gelen bu değişimler Neo-Liberal dönemde yaratılan GSYH üzerinde belirleyici rol oynamıştır.

Bu dönemde uygulamaya konulan dışa açık ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ve finansal ve ticari liberalizasyonu sağlamaya yönelik olarak uygulamaya konulan ekonomi politikaları sonucunda GSYH ve sektörlerde yaşanan büyüme oranlarını ve sektörlerin GSYH’den almış oldukları payları tablo 2 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 2. Finansal Liberalizasyon Sürecinde GSYH, Sektörlerin Büyüme Oranları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1980–97 milyon TL, 1998 ve sonrası bin TL)

Yıllar	Tarım (%)		Sanayi (%)		Hizmetler (%)		GSYH (%)
	Büyüme	Oran	Büyüme	Oran	Büyüme	Oran	Büyüme
1980	1,3	4,4	-3,6	0,7	-3,6	4,8	-2,4
1985	-0,3	9,4	6,5	3,7	4,9	6,9	4,2
1990	7,0	6,4	9,3	6,2	9,9	7,4	9,3
1995	1,3	4,5	12,5	8,1	6,3	7,4	7,2
2000	7,1	2,2	6,6	6,3	6,8	8,5	6,8
2005	7,2	0,6	8,6	6,2	8,5	0,2	8,4
2010	1,6	,4	12,9	7,1	8,5	3,1	8,9

Not: 1997 yılına kadar 1987 sabit fiyatları 1998 ve sonrası için 1998 sabit fiyatları kullanılmıştır.

Kaynak: (TÜİK verilerinden derlenmiştir).

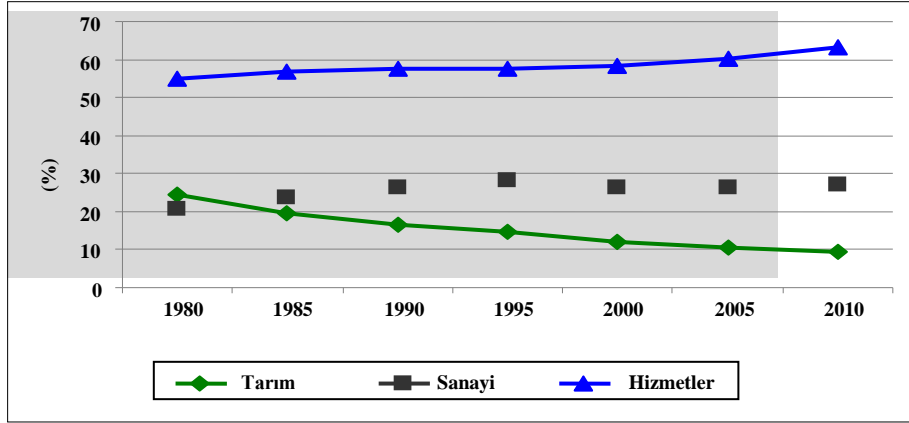
Neo-Liberal dönemde GSYH değeri 1994 krizi, 1999 Marmara Depremi, 2001 Krizi ve 2008'in son çeyreğinde yaşanan küresel finansal krizin etkilerinin yaşandığı 2009 yılı haricinde sürekli artış eğilimi göstermiş ve bu dönemde (1980–2010 yılları arasında) ekonomi ortalama olarak %4,2 oranında büyümüştür. En yüksek büyüme %5,3 ile sanayi sektöründe yaşanmıştır. Hizmetler sektörü ise %4,6 oranında büyüme gösterirken, tarım sektöründeki büyüme GSYH büyüme oranının gerisinde kalarak %1,1 oranında gerçekleşmiştir³ (www.tuik.gov.tr).

³ 1998 baz yıl olduğu için bu yılın büyüme rakamı dönem ortalamasına dahil edilmemiştir.

Tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak sektörlerin GSYH içindeki paylarında da önemli değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimleri grafik 2 yardımıyla incelemek mümkündür.

Grafik 2. Finansal Liberalizasyon Sürecinde Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

Kaynak: (Tablo 2'deki veriler kullanılarak çizilmiştir).

Sektörlerin GSYH'den aldıkları paylar incelendiğinde, hizmetler sektörünün ortalama %58.4 ile GSYH'den en fazla pay alan sektör olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü ise GSYH'den ortalama %25,6 oranında pay almış, son olarak da tarım sektörü %15 oranında pay almıştır (www.tuik.gov.tr).

Tarım sektörü içinde en fazla payı sırasıyla çiftçilik ve hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık alt sektörleri almıştır. Sanayi sektörü içinde en fazla payı dönem boyunca sırasıyla imalat sanayi ve inşaat alırken, bu sektörleri 1987'ye kadar madencilik ve taşocakçılığı alt sektörü, 1987'den sonra elektrik, su ve gaz alt sektörü takip etmiştir (TÜİK, 2009: 721–722). Sanayi sektöründe yaşanan bu değişimin yanı sıra sektörün önemli alt sektörlerinden biri olan imalat sanayinin yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. Dönem

boyunca imalat sanayi içerisinde tüketim malları üreten sanayi kollarının aldığı pay azalırken, ara malları ve yatırım malları üreten sanayi kollarının aldığı pay artmıştır (Şahin, 2007: 354–355). 1998’e kadar hizmetler sektöründen en fazla payı sırasıyla ticaret, ulaştırma ve haberleşme, konut sahipliği, mali müesseseler ve serbest meslek ve hizmetler alt sektörleri almıştır. 1998’den sonra TÜİK tarafından güncellenmiş yeni milli gelir serisinde, üretim yolu ile faaliyet kolları ayırımında Avrupa Birliği NACE Rev.1 sınıflaması kullanılmaya başlanmış ve hizmetler sektörünün alt sektörlerinin çeşitliliği arttırılmıştır. Bu yeni sınıflamaya göre, 1998 yılından günümüze kadar hizmetler sektöründen en fazla payı, 2001 krizine kadar toptan ve perakende ticaret almış, 2001 krizinden sonra ise ilk sırayı ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörü almış, toptan ve perakende ticaret sıralamada ikinci sıraya gerilemiştir. Bu sektörleri sırasıyla mali aracı kurumların faaliyetleri, konut sahipliği, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri, oteller ve lokantalar, eğitim, diğer sosyal, toplumsal ve kişisel faaliyetler, sağlık işleri ve sosyal hizmetler ve eviçi personel çalıştıran hanhalkları takip etmiştir (TÜİK, 2009: 722–726).

GSYH’nin sektörel yapısında meydana gelen bu değişimin yanında, istihdamın sektörel yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. İstihdamın sektörel yapısında meydana gelen bu değişimleri tablo 3 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 3. Finansal Liberalizasyon Sürecinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin kişi)

Yıllar	Tarım(%)	Sanayi(%)	Hizmetler (%)	Toplam İstihdam
1980	53,24	14,65	32,11	15702
1985	49,38	15,69	34,94	16699
1990	46,88	15,35	37,79	18539
1995	44,11	16,01	39,89	20586
2000	36,00	17,65	46,35	21580
2005	25,68	20,82	53,50	20067
2010	25,15	19,90	54,95	22594

Kaynak: (Bulutay, 1995: 220 ve TÜİK verilerinden derlenmiştir).

Dönem başında istihdamın sektörel dağılımı %53,24 tarım, %14,65 sanayi ve %32,11 hizmetler sektörü şeklinde iken, dönem sonuna gelindiğinde istihdamın sektörel dağılımı %25,15 tarım, %19,90 sanayi ve %54,95 hizmetler sektörü şeklinde gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün istihdam içindeki payı azalırken sanayi ve hizmetler sektörünün istihdam içindeki payı artmıştır.

GSYH'nin sektörel yapısında ve istihdamın sektörel yapısında meydana gelen bu değişimle birlikte, dış ticaretin yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. Dış ticaretin sektörel yapısında meydana gelen bu değişimleri tablo 4 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 4. Finansal Liberalizasyon Sürecinde Dış Ticaretin Sektörel Dağılımı

Yıllar	İhracat (%)			İthalat (%)		
	Tarım	Madencilik	Sanayi	Tarım	Madencilik	Sanayi
1980	56,0	6,6	36,6	1,0	39,9	59,1
1985	20,8	3,0	76,0	2,5	31,8	65,7
1990	15,6	2,5	81,1	5,1	18,9	73,5
1995	8,5	1,8	89,0	5,3	11,4	80,0
2000	6,0	1,4	91,9	3,9	13,0	81,1
2005	4,7	1,1	93,7	2,4	14,0	80,7
2010	4,5	2,3	92,8	3,5	14,0	78,4

Kaynak: (TÜİK, 2009: 483 ve TÜİK verilerinden derlenmiştir).

Dönemin başında ihracatın %56'sı tarım, %36,6'sı sanayi ve %7,5'lik kısmı madencilik ve diğer ürünlerin toplamından oluşurken, dönemin sonuna gelindiğinde ihracatın bu yapısı %4,5 tarım, %92,8 sanayi ve %2,7 madencilik ve diğer ürünler şeklinde değişim göstermiştir. Dönemin başında ithalatın %1'i tarım, %59,1'i sanayi ve %39,9'luk kısmı madencilik ve diğer ürünlerin toplamından

oluşurken, dönemin sonuna gelindiğinde ithalatın bu yapısı %3,5 tarım, %78,4 sanayi ve %18,2 madencilik ve diğer ürünler şeklinde değişim göstermiştir.

Dış ticaretin sektörel yapısında meydana gelen bu değişimlerin yanında dış ticaretin mal gruplarına göre dağılımında da önemli değişimler yaşanmıştır. Dış ticaretin mal gruplarına göre dağılımında meydana gelen bu değişimleri tablo 5 yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 5. Finansal Liberalizasyon Sürecinde Dış Ticaretin Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	İhracat (%)			İthalat (%)		
	Yatırım	Tüketim	Ham madde	Yatırım	Tüketim	Ham madde
1980	1,7	45,8	52,5	10,1	4,6	85,3
1985	2,5	41,2	56,3	16,1	5,9	78,0
1990	2,4	51,4	46,2	18,0	9,4	72,4
1995	3,9	54,8	41,3	22,7	6,5	70,6
2000	7,8	50,4	41,6	20,9	12,7	66,1
2005	10,9	47,4	41,2	17,4	12,0	70,1
2010	10,3	39,8	49,5	15,5	13,3	70,8

Kaynak: (TÜİK, 2009: 485 ve TÜİK verilerinden derlenmiştir).

Dönem başında ihracatın %52,5'i hammadde, %1,7'si yatırım ve %45,8'i tüketim ve diğer mallardan oluşurken, dönemin sonuna gelindiğinde ihracatın bu yapısı %49,5 hammadde, %10,3 yatırım ve %40,2 tüketim ve diğer mallar şeklinde değişim göstermiştir. Dönem başında ithalatın %85,3'ü hammadde, %10,1'i yatırım ve %4,6'sı tüketim ve diğer mallardan oluşurken, dönemin sonuna gelindiğinde ithalatın bu yapısı %70,8 hammadde, %15,5 yatırım ve %13,6 tüketim ve diğer mallar şeklinde değişim göstermiştir.

5. SONUÇ

1970'lerin ortası ve 1980'lerde gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulan finansal liberalizasyon politikaları Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararları'yla birlikte uygulama alanı bulmaya başlamıştır.

Bu kararlardan önce Türkiye'de finansal piyasalar, devletin düzenleyici ve denetleyici rolünün ağırlıklı olduğu finansal baskı politikaları ile yönetilmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte 1989 yılına kadar faiz oranları, döviz kuru, finansal piyasalar ve bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan düzenlemelerle iç finansal liberalizasyon sağlanmış, 1989'da da sermaye hareketlerine yönelik olarak yapılan düzenlemelerle dış finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ekonomisi, finansal liberalizasyon sürecinde uygulamaya konulan politikalar neticesinde bazı dönemlerde yüksek büyüme oranlarına ulaşırken, bazı dönemlerde sermaye hareketlerinin serbestleşmesine bağlı olarak finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreci Türkiye gibi diğer gelişmekte olan ülkeler de yaşamıştır.

Türkiye ekonomisinin sektörel yapısı, finansal liberalizasyonun yaşandığı 1980 sonrası dönemde önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerde finansal liberalizasyonu sağlamak amacıyla uygulamaya konulan serbest faiz, döviz kuru ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesine yönelik politikalar etkili olmuştur.

Finansal liberalizasyon döneminde (1980–2010) GSYH değeri 1994 krizi, 1999 Marmara Depremi, 2001 Krizi ve 2008'in son çeyreğinde yaşanan küresel finansal krizin etkilerinin yaşandığı 2009 yılı haricinde sürekli artış eğilimi göstermiş ve ekonomi ortalama olarak %4,2 oranında büyümüştür. En yüksek büyüme %5,3 ile sanayi sektöründe yaşanmıştır. Hizmetler sektörü ise %4,6 oranında büyüme gösterirken, tarım sektöründeki büyüme GSYH büyüme oranının gerisinde kalarak %1,1 oranında gerçekleşmiştir.

Yine bu dönemde sektörel yapının doğal seyri olan tarımdan sanayiye, sanayiden hizmetler sektörüne geçiş yaşanmıştır. Tarım

sektörünün büyüme oranlarının sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme oranlarının gerisinde kalması, sektörün GSYH içindeki payının ortalama olarak %60 oranında azalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte bu dönemin başına kadar GSYH'den en fazla pay alan ikinci sektör olan tarım sektörü, dönemin başından itibaren gerileyerek GSYH'den en az pay alan sektör konumuna gelmiştir. Sanayi sektörü bu dönemde en yüksek büyümeyi gerçekleştiren sektör olmuş ve GSYH'den aldığı payı arttırarak en fazla pay alan ikinci sektör konumuna yükselmiştir. Sanayi sektörü genelinde yaşanan bu gelişmenin yanında sektörün önemli alt sektörlerinden biri olan imalat sanayi alt sektöründe, ara malları ve yatırım malları üreten sanayi kollarının imalat sanayinden aldığı pay artarken, tüketim malları üreten sanayi kollarının imalat sanayinden aldığı pay azalmıştır. İmalat sanayinde yaşanan bu gelişmeler, sanayileşmenin kökleşmeye başlayarak derinliğine sanayileşme sürecinin yaşandığını göstermektedir. Bu durum ülkenin gelişme yolunda göstermiş olduğu önemli bir adımdır. Hizmetler sektörü de bu dönemde, sanayi sektöründen sonra yüksek büyüme oranlarına ulaşan ikinci sektör olmuş ve GSYH'den almış olduğu payı arttırmıştır.

Sektörlerin GSYH'den aldıkları paylarda yaşanan bu değişim, istidamda ve dış ticaret yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. İstihdamın sektörel dağılımında hizmetler sektörünün istihdamdan aldığı payda önemli artışlar yaşanırken, sanayi sektöründe istihdam artışları sınırlı kalmış ve tarım sektörünün istihdamdan aldığı pay ise azalmıştır. Dış ticaretin sektörel dağılımı incelendiğinde yine ihracat içinde tarım ve madencilik ürünlerinin payı azalırken, sanayi ürünlerinin payı artmıştır. Tarım ve sanayi ürünlerinin ithalat içindeki payı ise artarken, madencilik ürünlerinin payı azalmıştır. İhracatın mal gruplarına göre dağılımında yatırım mallarının payı artarken, tüketim ve ham madde mallarının payı azalmıştır. İthalatın mal gruplarına göre dağılımında ise yatırım ve tüketim mallarının ithalat içindeki payı artarken, ham madde mallarının payı azalmıştır.

KAYNAKÇA

Akalın, Uğur S. (2006), Üç Dönem Üç Ekonomi, İstanbul, Önsöz Basım Yayıncılık.

Arestis, Philip (2005), “Financial Liberalisation and The Relationship Between Finance And Growth”, Cepp Working Paper, No. 05/05, 1-23.

Arouri, Mohamed El Hedi, Jawadi, Fredj ve Nguyen, Duc K. (2010), The Dynamics of Emerging Stock Markets Empirical Assessments and Implications, London, Springer Heidelberg Dordrecht.

Atamtürk, Burak (2007), “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, İstanbul, Cilt: XXIII, Sayı:2, 75–89.

Ayadi, O. Felix ve Hyman, Ladelle (2006), “Financial Liberalization and Price Rigidity In The Nigerian Banking System”, Managerial Finance, Vol.32, No:7, 557–568.

Başoğlu, Ufuk, Ceylan, Ali ve Parasız, İlker (2001), Finans Teori, Kurum ve Araçlar, Bursa, Ekin Kitabevi.

Berber, Metin (2006), İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 3. Baskı, Trabzon, Derya Kitabevi.

Berksoy, Taner (1994), Dış Ticarete Liberalleşme ve İthalat Eğilimleri, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1994–27.

Bulutay, Tuncer (1995), Employment, Unemployment and Wages In Turkey, Ankara, ILO/DİE Yayını.

Clark, Colin (1957), The Conditions of Economic Progress, 3. Edition, London, Macmillan.

Çakır, Mesut, Yüksel, Fatma ve Özdemir, Abdullah (2005), “Türkiye’de Hizmet Sektörünün Genel Yapısı (Girdi-Çıktı Yaklaşımıyla)”, Öneri Dergisi, İstanbul, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst., S:24, Yıl:12, C:6, 229-241.

Çatalbaş, Nazım (2008) “Kafkasya ve Orta Asya’daki Geçiş Ekonomilerinde Hizmetler Sektörünün Yeri ve Geleceği”, Marmara

Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, İstanbul, Yıl:2008, Cilt:XXV, Sayı:2, 207-236.

Demirci, Nedret (2005), Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorileri Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:186.

Demirgüç-Kunt, Aslı ve Detragiache, Enrica (1998), “Financial Liberalization and Financial Fragility”, IMF, WP/98/73, 1–36.

Dinar, Gülenay Baş (2009), “Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme: Bir Literatür Çalışması”, EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, Eskişehir, 1-14, (Çevrimiçi) [http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/ Dinar_econanadolu2009.pdf](http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/Dinar_econanadolu2009.pdf), 05.11.2009.

Dinler, Zeynel (2008), Tarım Ekonomisi, Altıncı Basım, Bursa, Ekin Kitabevi.

Durusoy, Serap (2000), “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, Dış Ticaret Dergisi, Ankara, Yıl:5, Sayı:18, 15–25.

Ekinci, Mehmet Behzat, “Gelişmekte Olan Ülkelerin Hizmet Ticaretindeki Yeri ve Türkiye; Hizmet Ticaretinde Türkiye'nin Stratejik Sektörlerine İlişkin Değerlendirmeler”, 1–26, (Çevrimiçi) [http:// www.dtm.gov.tr/dtm_admin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/gelismekte1.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtm_admin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/gelismekte1.doc), 15.01. 2009.

Esen, Oğuz (1998), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Finansal Serbestleşme Programlarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:13, Sayı:145, 23–30.

Esen, Oğuz (2000), “Financial Openness in Turkey”, International Review of Applied Economics, Vol:14, No:1, 5–23.

Fitzsimmons, James A. ve Fitzsimmons, Mona J. (2006), Service Management Operations, Strategy and Information Technology, Fifth Edition, Singapore, McGraw-Hill.

Ghosh, Jayati (2005), “The Economic and Social Effects of Financial Liberalization: A Primer for Developing Countries”, DESA Working Paper, No. 4 ST/ESA/2005/DWP/4, 1–18.

Ishikawa, S. (1987), “Structural Change”, The New Palgrave A Dictionary of Economics IV, London, Macmillan, 523–525.

İnsel, Aysu ve Sungur, Nesrin (2003), “Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği–1989: III–1999: IV”, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2003/8, 1–28.

Kaminsky, Graciela L. ve Schmukler, Sergio L. (2003), “Short-Run Pain, Long-Run Gain: The Effects of Financial Liberalization”, NBER Working Paper Series, Working Paper No:9787, 1–28.

Karluk, S. Rıdvan (2006), “Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Politikaları”, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Ed. Halil Seyidoğlu, Rifat Yıldız, İstanbul, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 55–88.

Kenessey, Zoltan (1987), “The Primary, Secondary, Tertiary And Quaternary Sectors Of The Economy”, The Review of Income and Wealth, Review of Income and Wealth, Volume 33, Issue 4, 359–385.

Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2005), Türkiye Ekonomisi, 18. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Kuznets, Simon (1966), Modern Economic Growth, New Haven, Yale University Pres.

Kuznets, Simon (1968), Toward a Theory of Economic Growth, New York, W. W. Norton.

Lynch, Lawrence K. (1979), “Economic Structure and Economic Performance: Some Evidence For States” The Journal of Regional Analysis & Policy, Vol.9, No.1, 84–95.

Machlup, Fritz (1991), Economic Semantics, Second Edition, US, Transaction Publishers.

Madison, Angus (2004), “Macromeasurement Before and After Colin Clark” *The Australian Economic History Review*, 1–66.

Mishkin, Frederic S. (2006), *The Next Great Globalization How Disadvantaged Nations Can Harness Their Financial Systems to Get Rich*, Washington, Princeton University Press.

Oksay, Suna (2000), “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Re-regülasyon) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 1–8, (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay4.pdf>, 05.02.2010.

Ongun, M. Tuba (1993), “Finansal Globalleşme”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:4, Sayı:9, 35–46.

Öçal, Tezer (2005), *Türkiye Ekonomisi*, 2. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.

Öçal, Tezer ve Çolak, Ö. Faruk (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No:131.

Özer, H. Gül (2006), *Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Kriz İlişkisi (1990 Sonrası Asya ve Türkiye Örneği)*, Ankara, SPK, Yayın No:189.

Parasız, İlker (2004), *Türkiye Ekonomisi*, Bursa, Ezgi Kitabevi.

Perloff, Harvey S., Dunn, Edgar S., Lampard, Eric E. ve Muth, Richard F. (1960), *Regions, Resources and Economic Growth*, Baltimore, Johns Hopkins Press.

Richardson, Harry W. (1969), *Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change*, New York, Praeger Publishers.

Saygılı, Fatih (2001), “Finansal Serbestleşmenin, Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt:1, Sayı:1, 165–184.

Serieux, John (2008), “Financial Liberalization And Domestic Resource Mobilization in Africa: An Assessment”, *International Poverty Centre Working Paper*, No: 45, 1–31.

Sever, Erşan (2009), Finans, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi, Konya, Çizgi Kitabevi.

Seyidoğlu, Halil (2009), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Genişletilmiş 17. Baskı, İstanbul, Güzem Can Yayınları, No:24.

Shaw, Edward S. (1973), Financial Deepening in Economic Development, New York, Oxford University Press.

Singh, Ajit (2002), “Capital Account Liberalization, Free Long- Term Capital Flows, Financial Crises and Economic Development”, ESRC Centre For Business Research, Univ. of Cambridge Working Paper, No. 245, 1–32.

Spohrer, Jim ve Maglio, Paul P. (2008), “The Emergence of Service Science: Toward Systematic Service Innovations to Accelerate Co-Creation of Value”, Production and Operations Management Society, Vol. 17, No. 3, 238–246.

Springler, Elisabeth, “Financial Liberalization and Employment Effects / The Case of Greece”, 1-13, (Çevrimiçi) http://www.lse.ac.uk/collections/EPIC/documents/C2_W2_Springler.pdf, 25.10.2009.

Stablings, B. ve Studart, R. (2006), Finance for Development Latin America in Comparative Perspective, Washington D.C., Brookings Institution Press.

Studart, Rogério (1995), Investment Finance in Economic Development, London and New York, Routledge.

Syrquin, Moshe (2008), “Structural Change and Development”, International Handbook Of Development Economics, Ed. Amitava Krishna Dutt, Jaime Ros, USA, Edward Elgar, Vol.1, 48–67.

Şahin, Hüseyin (2007), Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu, 9. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.

Tatoğlu, Ferda Y. (2004), “Türkiye Ekonomisi’nde 1985–1990 ve 1996 Dönemlerinde Ekonomik Yapı Değişikliklerinin Input-Output Tabloları Yardımıyla Analizi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>

Mecmuası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No:4488, Cilt:54, Sayı:1, 267–291.

Türkiye İstatistik Kurumu (2009), İstatistik Göstergeler 1923–2008, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No:3361.

Türkiye İstatistik Kurumu, (Çevrimiçi), www.tuik.gov.tr, 21.08.2012.

Williamson, John ve Mahar, Molly (2002), Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme, Çev. Güven Delice, Ankara, Liberte Yayınları, No:66.

KAÜ İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 4 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY
<http://iibfdergi.kafkas.edu.tr/>